

כג ע"ב

[א] רש"י ד"ה ולא יישן בהן שמא יפיל - כצ"ל.

אור אליהו

גירסא זו יש להקשות: א. שכן אמרו בסוכה (כו ע"א): "תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע. ותניא אידך בין קבע בין עראי. ותניא אידך לא קבע ולא עראי. לא קשיא הא דנקיט להו בידיה, הא דמנחי ברישיה, הא דפריס סודרא עלויה". וכתב רש"י (שם ד"ה דנקיט): "דנקיט להו בידיה - לא קבע ולא עראי, שמא יפלו מידו". ומבואר שדרש"י הטעם שאין לישון כשהתפילין בידו, לא שנת קבע ולא שנת ארעי, הוא שמא יפלו ממנו, ולא שמא יפוח בהם. ב. הברייתא שבסוגייתנו מובאת ככתבה וכלשונה גם בסוכה (מא ע"ב), ושם כתב רש"י (ד"ה ולא): "ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי - שמא יפלו מידו, והכי אוקימנא ליה

וכן היא הגירסא בתוספתא⁴⁰ (ה, כה) 41: "פועלין שהיו עושין אצל בעל הבית, הרי אילו מברכין שתים. אומר ברכה הראשונה וכולל את ירושלים בשל ארץ, וחותרם בשל ארץ. ואם היו עושין עמו בסעודן או שהיה בעל הבית מברך להן, הרי אילו מברכין ארבע". וממה שלא הוזכר ברישא כלום לגבי ברכה שלפניה, אלא רק לגבי ברכה שלאחריה, מבואר שפועלים שעושים בשכרם⁴² מברכים ברכה שלפניה כשאר כל אדם. ועיין הערה 43. [א] בגמ': "תנו רבנן, לא יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל, ולא ישתין בהן מים, ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי". וכתב רש"י ד"ה ולא יישן בהן: "ולא יישן בהן - שמא יפוח". ועל

43. וסברא זו לדייק בתוספתא ממה שלא הוזכר ברישא ברכה שלפניה, שמשמע שאומרים אותה כשאר אדם, כך דייק רבינו עצמו מדברי השו"ע כנ"ל הערה 39, וכך כתב לפרש בדעת רבינו בדמשק אליעזר.

אמנם לכאורה היה אפשר ללמוד ממקום אחר בתוספתא (ב, ח) ששם כתוב הדבר במפורש: "פועלין קורין את שמע, ומברכין לפניו ולאחריה, ואוכלין פיתן ומברכין לפניו ולאחריה, ומתפללין שלשה פעמים של שמנה עשרה, אבל אין מורדין לפני התיבה". אלא שכבר כתבו החסדי דוד (שם), שירי מנחה (על התוספתא ה, כה) והדמשק אליעזר, ששם מדובר בפועלים העושים בסעודתם, שלכן כתוב בסתם שמברכים לאחריה, שמשמע שמברכים ארבע ברכות וכן מתפללים ג' פעמים תפילת שמונה עשרה. אבל עיין בתוספתא כפשוטה בשני המקומות שנקט שהכוונה לתוספתא שבפרק ב' ולא שפרק ה' עיי"ש.

הזכיר, כגירסת הר"ף ורא"ש ומברכין לפניו, וכן הוא בתוספתא. וכן כתב הרשב"א בשם הגאונים. ואף על פי שהרא"ש בפ"ו סט"ז כתב ואין מברכין לפניו, נמשך אחר תוס' דיומא ע"ט וסוכה כ"ו, שכן גירסת תוס'.

40. וכן ציינו לגירסת התוספתא הרשב"א והמאירי. וכן הוא גם בירושלמי (ב הלכה ה, ו הלכה א). אלא שלא ציינו הראשונים וכן רבינו, לאיזו תוספתא כוונתם. ובהערת המו"ל של הגהות רבינו בש"ס ווילנא, כתבו על מה שכתב רבינו שכן הוא בתוספתא: "כן כתב הרשב"א, אבל ליתא בתוספתא שלנו". אבל בדמשק אליעזר פירש שכוונת רבינו לתוספתא בפרק ה (הלכה כה) וכפי שהבאנו למעלה בפירושו.

41. יש דפוסים שהוא בהלכה כד.
42. ועל כרחק שהרישא מדברת בעושים בשכרם, שכן בסיפא כתוב: "ואם היו עושין עמו בסעודן" כו'.

אור אליהו

בהם לא שנת קבע ולא שנת ארעי. ד. כאשר התפילין בידו אין שום איסור אם יפיה בהם⁴⁵, שהרי אפילו ליפנות בהם מותר⁴⁶. ועיין הערה⁴⁷.
ואולי משום כך גירסת רבינו ברש"י היא:

דף מ"א ומדקתני לא קבע ולא עראי מכלל דאירי בדנקיט בידיה כדפרש"י בסוכה דף כ"ו, והטעם שמא יפלו. ובדנקיט בידו לא שייך שמא יפיה וצ"ע רב".

47. אמנם בפני שלמה כתב לתרץ את גירסת רש"י "שמא יפיה", והיינו שסובר רש"י שמה שכתוב בברייתא: "ולא יישן בהן" לא הולך על מה שכתוב ברישא: "לא יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל", שכן אם להתפלל אסור כל שכן שלא יישן, אלא הוא עניין בפני עצמו, ולא מדובר שהיו התפילין בידו אלא בראשו, וכן משמע מהלשון "ולא יישן בהן". ומדובר רק על תפילין ולא על ס"ת. וכן כתב בכפות תמרים (סוכה מא ע"ב): "וראה דרש"י בפרק מי שמתו מפרש הברייתא בעניין אחר, דהא דקתני לא יאחז תפילין בידו וכו' ולא יישן בהם לא קבע ולא עראי, מפרש דלא יישן' לא קאי אלא יאחז' דרישא, אלא מלתא באנפי נפשה היא, דאם הוא לבוש תפילין בראשו לא יישן לא קבע ולא עראי" ע"ש. ועיין הגהות מיימוניות (תפילין מזוזה וס"ת ד, טז).

אלא שלכאורה קשה על דרך זו, שכן בסוכה כו ע"א מבואר שחשש הפחה הוא רק בשנת קבע, ואילו בברייתא כאן מבואר שאסור גם שנת ארעי. לכן הוסיף שם הכפות תמרים: "וסוגיא דפרק הישן הכי פירושו כי מנחיה ברישיה לא קבע ולא עראי, משום דחיישינן דלמא לא מדכר דתפילין עליה ואתי להפית. כי פריס סודרא עליהו על התפילין שבראשו ודאי מדכר דתפילין עליה, ולא אתי להפית כי נקיט להו בידיה, כלומר שהם כרוכים בידו אפילו קבע נמי שרי, דכיון שאינו לבוש התפילין בראשו ובידו אפילו יפיה לין בה, ולשמא יפלו מידו לא חיישינן, שהרי הם כרוכים

בהישן (סוכה כו ע"א), דהא דקתני לא קבע ולא עראי בדנקיט ליה בידיה". ג. אם החשש הוא שמא יפיה בהם, היתה צריכה להיות מותרת שנת ארעי, שכן בשנת ארעי אין חשש הפחה⁴⁴, ואילו בברייתא מבואר שלא יישן

44. כמבואר בגמ' סוכה (כו ע"א), שלכן יש חילוק בין שנת ארעי שאסורה בסוכה ומותרת בתפילין. וכמו שכתב רש"י (ד"ה רבא) לגבי היתר שנת ארעי בתפילין: "בניי פורתא לא אתי לידי הפחה". ובספר נתן פרו (סוכה שם) כתב שזו כונת רעק"א בצינו על דברי רש"י את הגמ' בסוכה (שם). אכן ברמב"ם (תפילין ב, טו) משמע שגם בשנת ארעי יש חשש הפחה: "תפילין צריכין גוף נקי שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהם עליו, לפיכך אסור לישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי" כו' ועיין כסף משנה.

45. ובהגהות הרש"ש טויבש כתב שרש"י (לפי הגירסא שלפנינו) נקט כאן כשיטת בעל העיטור המובאת בב"י (סימן מד) שגם באחז התפילין בידו יש איסור הפחה. ועיין מה שהעיר על דבריו בספר עבודה ברורה (סוכה מא ע"ב).

46. וכן מבואר כל קושיות הנ"ל בדברי דוד: "רש"י ד"ה ולא יישן בהן שמא יפיה עכ"ל. דברי רש"י הללו תמוהים מאד, דהא הך ברייתא מיירי באוחזן בידו כדמוקי לה להדיא במס' סוכה (כו, א) להך ברייתא דהכא באוחזן בידו ולכך אסור בין קבע בין ארעי משום שמא יפלו מידו, אבל במנחי ברישיה דחיישינן משום הפחה אינו אסור רק קבע, אבל בארעי לא חיישינן משום שמא יפיה, ובאוחזן בידו מאי איסור הפחה שייך בזה כלל, הא אפילו לפנות בהן מותר וכל שכן להפיה, וכן פירש"י בעצמו במסכת סוכה ע"ש, לכך נראה דטעות סופר ברש"י, וצריך לומר שמא יפלו מידו, והוא ברור". וכן הקשה במרכבת המשנה (תפילין מזוזה וס"ת ד, טו) אך נשאר בצ"ע: "ומהתימה על פרש"י ברכות דף כ"ג ע"ב ד"ה ולא יישן בהן שמא יפיה. שסותר דברי עצמו, דהא היינו הך ברייתא שבסוכה

כד ע"ב

[א] גמרא ומתחיל ממקום שפסק - תא"מ.

אור אליהו

ממקום שפסק". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ' 51.

אמנם בש"ס של רבינו היינו תיבות אלו של "ומתחיל ממקום שפסק" - מחוקות 52. ואולי הטעם, שכיוון שכבר אמרה הברייתא "וחזור ומתפלל" מדוע הוצרכה שוב לומר "ומתחיל ממקום שפסק" 53, והרי גם "חוזר ומתפלל" אפשר לפרש שהכוונה למקום שפסק 54, ואם כן מסתבר שהיה כתוב בברייתא רק "חוזר ומתפלל" כמו האיכא דאמרי הראשון בברייתא 55. ועיין הערה 56.

"ולא יישן בהן - שמא יפיל" - כן צריך לומר 48. ולפי גירסא זו הטעם שאין לישון כשהתפילין בידו 49, הוא מחשש שמא יפלו ממנו בעת השינה 50.

[א] בגמרא: "איכא דאמרי, היה עומד בתפלה ובקש להתעטש מרחיק לאחוריו ארבע אמות ומתעטש, וממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל ואומר: רבונו של עולם, יצרתנו נקבים נקבים, חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו ובאחריתנו רמה ותולעה, ומתחיל

52. וכן בקטע גניזה קמברידג' T-S 18 F 1.1 אין כלל את התיבות "ומתחיל ממקום שפסק". 53. וכן הקשה בצל"ח: "דדברי הגמ' לא די שהם כפולים, דכיון שמסיים ומתחיל ממקום שפסק, למה הוצרך לומר וחוזר ומתפלל". ובחיי אדם (א כה, ג) כתב שלגירסא שלפנינו "ומתחיל ממקום שפסק" לא גורסים "וחוזר ומתפלל" אלא רק "וחוזר", והיינו שחוזר ממה שהלך קודם ארבע אמות כדי להתעטש, וראה הערה 56. 54. כמו שכתוב לעיל כב ע"ב לגבי "היה עומד בתפילה והיו מים שותין על ברכיו" ע"ש. 55. אמנם בסידור רש"י (מא) כתוב רק "ומתחיל ממקום שפסק", ולא כתוב לפני כן "וחוזר ומתפלל". וכן הוא באו"ז (א טהרת ק"ש ותפילה קלא). 56. כתב הרא"ש (ג, מא): "בקש להתעטש מהלך לאחוריו ארבע אמות ומתעטש, וממתין עד שיכלה הרוח, וכשיכלה הרוח אומר: רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים, חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו חרפה וכלמה בחיינו רמה ותולעה במונתו ומתפלל. וכתב בעל הלכות גדולות וחוזר לתפלתו. בא להשיענו שחוזר למקום שפסק" (כלומר, בגמ' כתוב בסוף הברייתא "ומתפלל", והבה"ג שינה וכתב "וחוזר

בידו. וזה הפירוש כתבו מרן בכסף משנה פ"ד תפילין לדעת הרמב"ם, ואם כן רש"י דפרק מי שמתו פירש כפירוש הרמב"ם, והכא בשמעתין פירש פירוש אחר". ועיין בספר תלמוד מפורש (חלק ג' עמ' 154) מה שכתב לתרץ את דברי רש"י בסוגיין. 48. והיינו שנתחלף אות ל' (יפיל) באות ח' (יפח). וכן הגיהו בדברי רש"י בדברי דוד, ובבן אריה. 49. שכן ברישא של הברייתא כתוב: "לא יאחו אדם תפילין בידו", אם כן גם בהמשך הברייתא שכתוב: "ולא יישן בהן" מדובר באותו אופן, היינו שאוחזן בידו. ועיין לעיל הערה 47 מה שהבאנו מהפני שלמה. 50. וכן כתבו טעם זה רבינו יונה (יד ע"ב), הרא"ש (הלכות קטנות, הלכות תפילין כא), ר"ן (על הרי"ף סוכה יב ע"א) פסקי רי"ד (הלכות תפילין ד"ה גרסין), שיטה מקובצת, ריטב"א ועוד. 51. וכן גרסו: סדר רב עמרם גאון (סדר תפילה ד"ה ר' זירא), מחזור ויטרי (לא ד"ה איכא דאמרי, וכן הוא בסידור רש"י מא) ואור זרוע (א הלכות טהרת קריאת שמע ותפילה קלא). וכן כתב הב"ח שהיא גירסת הספרים עיין הערה 56.